

УДК 37.013.77:159.9

Вікторія Димочкіна, викладач права Львівського інституту економіки і туризму

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ У СТРУКТУРІ ФІЛОСОФСЬКОГО ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗНАННЯ

У статті розкривається сутність поняття “правова культура” з філософсько-гносеологічного та психолого-педагогічного поглядів, обґрунтовується її місце і роль у професійній освіті.

Ключові слова: культура, правознавство, правова культура, інтелект, правова мова, особистість.
Лит. 7.

Викторія Димочкина, преподаватель права Львовского института экономики и туризма

ПРАВОВАЯ КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ В СТРУКТУРЕ ФИЛОСОФСКОГО И ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЗНАНИЯ

В статье раскрывается сущность понятия “правовая культура” из философско-гносеологической и психолого-педагогической точек зрения, обосновывается ее место и роль в профессиональном образовании.

Ключевые слова: культура, правоведение, “правовая культура”, интеллект, правовая речь, личность.

Victoria Dimochkina, low teacher Lviv Institute of Economics and Tourism

PERSONALITY LEGAL CULTURE IN THE STRUCTURE OF PHILOSOPHICAL PEDAGOGICAL AND PSYCHOLOGICAL KNOWLEDGE

The article deals with the meaning of the term “legal culture” from the philosophical, epistemological, pedagogical and psychological point of view. We also show its place and role in professional education.

Keywords: culture, jurisprudence, “legal culture”, intellect, the legal speech, personality.

Постановка проблеми. Вхідження України до єдиного європейського науково-освітнього простору, динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення малокваліфікованої ручної праці, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовці працівників, зростання їх фахової мобільності, зумовлюють необхідність істотних змін у системі професійної освіти, що переживає період модернізації. У Національній доктрині розвитку освіти пріоритетним обрано напрям, скерований на підготовку висококваліфікованого працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоздатного на ринку праці, компетентного та відповідального, який досконало володіє своєю професією, готовий до постійного фахового зростання, соціальної мобільності й адаптації у професійному середовищі [1]. До того ж, у ХХІ ст. вузькопрофесійна підготовка фахівців уже не відповідає вимогам часу, адже важливим компонентом вищої освіти стає культура випускника, зокрема його правова культура.

Аналіз останніх досліджень. Формування правової культури особистості достатньо складна й неоднозначна проблема, понятійний базис якої знаходиться на стику дослідницьких напрямів філософії, психології, педагогіки, соціології, правознавства та ін. Різноманітні аспекти

дослідження проблеми формування правової культури особистості викладені у працях багатьох відомих вітчизняних та зарубіжних учених. Зокрема, проблеми формування правової культури в освітній діяльності досліджували Н. Вовченко, В. Копейчиков, В. Котюк, А. Семітко, С. Сливка, І. Дмитрієнко, В. Дубровський, М. Гордиський, А. Морозов, М. Подберезький, Л. Твердохліб, І. Тюрменко та ін.; правове виховання особистості знайшло відображення у працях В. Головченка, В. Котюка, В. Оксамитного, О. Скакуна, М. Цвік, О. Аграновської, Л. Баліна, П. Баранова, О. Бойка, М. Кейзерова, В. Кригера, В. Тищенко, А. Стаканкова та ін. Проблемам формування правових знань приділяли увагу Н. Алексєєв, В. Бабкін, В. Головченко, В. Котюк, М. Орзих, Л. Рабинович, О. Скакун, С. Станик, а методиці викладання правових дисциплін у ВНЗ – В. Безчастний, С. Гончаров, С. Певцова, Н. Ткачова, Н. Шишкіна, І. Смірнова та ін.

Виклад основного матеріалу. Здавна поняття “культура” тлумачилося як цілеспрямований вплив людини на природу (обробіток землі), а також виховання і навчання самої людини. У філософському словнику культура визначається як соціально-прогресивна творча діяльність людини в усіх сферах буття та свідомості, діалектична єдність процесів опредмечування (створення цінностей, норм, знакових систем тощо) і розпредмечування

(освоєння культурної спадщини), спрямована на видозмінювання дійсності, перетворення багатства людської історії у внутрішнє багатство особистості [2].

У сучасній філософії під культурою розуміється історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений в типах і формах організації життя та діяльності людей, їхніх взаєминах, а також в створюваних ними матеріальних і духовних цінностях [3]. Тому культура, будучи процесом і продуктом духовного виробництва, спрямована на створення, зберігання, поширення й засвоєння духовних цінностей, норм, знань, уявлень тощо. Вона формує духовний світ суспільства і людини, забезпечує суспільство диференційованою системою знань й орієнтацій, необхідних для здійснення різних видів діяльності.

Окремі учені заявляють про неподільність культури, взаємопов'язаність і єдність усіх її аспектів, тому її не можна розглядати як просту сукупність науки, мистецтва, релігії, моральності тощо. Творча уява, а не розум, є фундаментом і рушійною силою культури, а наука як знакова система відображає культурно-світоглядне середовище, в якому живе і творить особистість. Людина створює культуру або, точніше, творить, змінюючи не лише природу, а й себе саму.

Отже, *культура* – складне соціальне явище, детерміноване, по-перше, як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людиною, суспільством у процесі його історичного розвитку; по-друге, як характеристика якісного стану, діяльності і поведінки людини, що відображає нормативні вимоги до здійснення цієї діяльності та форм поведінки; по-третє, властивість й якість людини як суб'єкта життєдіяльності; по-четверте, характеристика рівня розвитку індивіда та спосіб досягнення цього рівня.

Розвиток культури тісно пов'язаний зі становленням людської індивідуальності у всій повноті її суб'єктних властивостей: ціннісним осмисленням явищ навколишнього світу; рефлексією власної діяльності та самосвідомістю; творчо-перетворювальною роллю людини стосовно себе, природи і соціуму; вільним й усвідомленим прийняттям відповідальності за результати та можливі наслідки своїх дій.

Спираючись на концепцію структури діяльності особистості, виділяють такі сторони культури: пізнавальну, комунікативну, моральну, естетичну, фізичну та трудову. При цьому пізнавальна діяльність формує пізнавальну культуру, цілемотиваційна – моральну культуру, художня – естетичну культуру, комунікативна –

комунікативну культуру, перетворювальна – трудову культуру, фізична – фізичну культуру. Однак, у сучасному суспільстві усе більшого значення набуває роль правової компоненти у життєдіяльності людини, тому в системі поширених видів культур особливе місце займає права, яка нині стала атрибутом будь-якого виду діяльності, що інтегрує усі інші культури.

Правознавство є однією з найдавніших наук, тому упродовж усього розвитку людства вона була невід'ємною і важливою складовою культури. Право відображає реальність крізь посередництво понять, положень і законів, однак все ж не стільки реальність, скільки те культурно-світоглядне середовище. Правознавство завжди мало безперечне культурне і практичне значення, відіграло важливу роль у науковому, соціальному та економічному розвитку суспільства. Люди, що глибоко володіли цією фундаментальною наукою, завжди складали стратегічний потенціал нації. Тому розвиток правознавства сприяє реорганізації й удосконаленню правової культури суспільства, а практична діяльність людини та її результати, своєю чергою, збагачують цю галузь наукових знань.

Для правильної постановки завдання, оцінювання його вихідних даних, успішного застосування правових методів при вивченні процесів та явищ необхідно володіти відповідним запасом знань, вміти правильно використовувати юридичний апарат, тобто володіти правовою культурою. Варто наголосити, що права культура, будучи невід'ємною складовою загальної культури особистості, перебуває у безпосередньому зв'язку з інтелектуальною, світоглядною, моральною, комунікативною культурами, а також складає ядро професійної культури майбутнього фахівця.

Правова культура розглядається як один з найважливіших аспектів культурної діяльності в цілому. Подібно до загальної культури, вона нерозривно пов'язана із соціальною природою людини, будучи продуктом її розумової здатності, виступаючи змістовним аспектом суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин, зафіксованих за допомогою різних матеріальних носіїв. При цьому, під суб'єктом розуміється людина (або соціальна група), носій предметно-практичної діяльності та пізнання, а під об'єктом – те, на що спрямована зазначена діяльність суб'єкта.

Правова культура без конкретних її носіїв (людини) – є наукою “мертвою”, вироджується у суто інформаційну структуру. Очевидно, що окрема людина не в змозі повністю охопити всі

аспекти правової культури, однак особливі якості кожної особистості як носія цієї культури неминуче накладають відбиток на внутрішнє уявлення змістового поля юридичного знання, способи його використання, можливості пристосування до конкретних життєвих ситуацій. Перетворення потенційної правової ситуації в актуальну є глибоко індивідуальним, як і стиль мислення, адже людина віддає перевагу окремим розділам права, нехтуючи при цьому іншими; допускає характерних помилок при роботі з юридичним матеріалом. Саме в цьому, на наш погляд, проявляється індивідуальна правова культура особистості.

З іншого боку, правова культура: по-перше, сприяє процесу пізнання й опредмечування культуротворчої діяльності людини; по-друге – бере активну участь в освоєнні людиною культурної реальності й оволодінні всіма тими багатствами, які виробило людство упродовж цивілізаційного розвитку; по-третє, виступає як сама реальність, цінність й атрибут безпосереднього культурного буття, необхідна умова взаємозв'язку особистості із суспільством.

Параметри правової культури за значущістю розподіляються на дві групи: перша – знання, уміння і навички, що формуються за допомогою правових дисциплін, використовуються у різних видах діяльності та підвищують рівень розвитку інтелекту студента; друга група містить правове мислення, професійне мислення, моральний та естетичний розвиток, світогляд, здатність до самонавчання, якість розуму (мовна гнучкість, мовне сприйняття, просторова орієнтація, пам'ять, здатність до обмірковування, швидкість сприйняття інформації та прийняття рішення тощо). Щодо *компонентів правової культури*, то В. Котюк виділяє три компоненти: матеріальний, духовний, творчі сили і здібності людини [5].

Акцентуємо також увагу на *чинниках розвитку* правової культури студентів, до яких відносимо: 1) психологічні (інтерес до інновацій; творча ініціатива; здатність до самоаналізу і самоорганізації; рівень загальної культури); 2) професійно-педагогічні (інтерес до правознавства; схильність і прагнення займатися дослідно-експериментальною роботою; прагнення до високих результатів майбутньої професійної діяльності); 3) організаційно-педагогічні (добре спланована дослідно-експериментальна робота студентів у ВНЗ; наукові зв'язки з ученими та активна участь в науково-дослідницькій роботі; можливість відвідувати факультативи та елективні курси з права та ін.); 5) соціальні (умови для самоосвіти;

можливість для продовження освіти; морально-психологічний клімат у студентському колективі).

Цікавим з погляду структури діяльності особистості, є підхід В. Дубровського, згідно з яким правова культура – це інтегральне утворення особистості фахівця, засноване на правовому пізнанні, правовій мові та мисленні, яке екстраполюється в індивідуально-творчий стиль професійно-правової діяльності. Науковець окреслює такі *критерії сформованості* правової культури: соціальний досвід (знання, вміння, навички); цілеспрямованість (переконавання, світогляд, ідеали, прагнення); творчі здібності, а з-поміж показників виділяє – знання та навички й уміння їх використовувати на практиці; інтереси і мотиви правової діяльності; сформованість рефлексивної позиції [6].

Досліджуючи феномен правової культури, бажано виокремити дві її *складові* – загальну та спеціальну. До загальної правової культури доцільно віднести базові навички використання правового інструментарію та ерудицію при розв'язанні професійно-прикладних задач у галузі права. До спеціальної – знання, що забезпечують можливість фахівцеві професійно застосовувати правовий інструментарій у різних сферах діяльності.

Узагальнення вищевикладених наукових позицій дає змогу стверджувати, що всі дослідники, використовуючи різну термінологію і підходи, в цілому виокремлюють *тотожні елементи* правової культури, а саме: 1) норми ставлення до світу й один одного; способи діяльності, які втілюються в уміннях і навичках особистості; 2) досвід творчої пошукової діяльності, спрямованої на розв'язання нових проблем, що виникають перед суспільством; 3) здобуті знання про світ, суспільство, мислення, способи діяльності тощо.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що культура людини втілюється в її здібностях, а правова – в правових здібностях. Зазначимо, що під здібностями розглядаємо властивості або якості особистості, які забезпечують успішне виконання будь-якої діяльності; причому ядром здібностей вважаємо властиву кожній людині якість процесів формування особистісної культури. Звідси, здібності є результатом і передумовою розвитку культури, а правові здібності – передумовою і результатом розвитку правової культури.

Крім цього, варто наголосити, що *правові здібності* містять: 1) компоненти, які впливають на розвиток загальних здібностей: індивідуальні якості особистості (вольова активність, спостережливість, пам'ять, увага та ін.); якості

розумової діяльності; володіння основними прийомами навчальної, дослідницької та творчої діяльності; 2) компоненти, які забезпечують повноцінну правову діяльність: правове мислення; якості особистості, що мають природну або набуту зумовленість до правової діяльності (юридичної, правозахисної тощо).

Важливим елементом правової культури особистості є рівень розвитку інтелекту, адекватний вимогам сучасного суспільства. Інтелект – це відносно стійка структура розумових здібностей індивіда, тобто система розумових операцій, стиль і стратегія розв’язання проблем, ефективність індивідуального підходу до ситуації, що вимагає пізнавальної активності. Інтелект тісно пов’язаний з мисленням, тобто активно цілеспрямованою діяльністю, у процесі якої людина пізнає предмети і явища в їх сутнісних ознаках та розкриває їх взаємозв’язки [7]. Відомі психологи (Г. Костюк, С. Максименко, С. Рубінштейн, О. Леонтєв, П. Гальперін, Д. Узнадзе та ін.) пов’язують розвиток мислення з діяльністю людини, тобто якщо мислення формується в діяльності, то правове мислення формується у навчально-пізнавальній (правознавчій) діяльності.

Виходячи з того, що знання у мисленні кодуються у вигляді понять, суджень й умовиводів, а в мові зміст передається за допомогою слів, словосполучень і речень, важливим компонентом правової культури є не лише правове мислення, а й специфічна *правова мова*. Згідно з твердженнями психологів, мислення здійснюється за допомогою мови, тоді правове мислення – за допомогою правової мови. Процес засвоєння й отримання правових знань здебільшого визначається умінням правильно складати правові судження відповідно до законів цієї мови. Таким чином, розвиток правового мислення сприяє розвитку правової мови, що в сукупності забезпечує розвиток загальномовної культури студентів, а це, своєю чергою, призводить до свідомого й міцного засвоєння правових знань й умінь.

Термін “правова мова” вживається для позначення всіх основних засобів, за допомогою яких в усній та письмовій формі розкривається правова думка. Цілком погоджуємося із думкою В. Дубровського, який наголошує, що використання правової мови дозволяє [6]: виражати думки ясно, чітко і точно; бути стислим і цілком визначеним; охопити усі необхідні можливості; повідомляти ідеї і факти в однозначному вигляді, виключаючи різні тлумачення, які суперечать одне одному; бути досить універсальним; стискувати записи

повідомлень, робити їх легкими для сприйняття та зручними для наступного опрацювання; автоматизувати дії, необхідні для одержання висновків.

Як свідчить аналіз філософсько-гносеологічних і психолого-педагогічних праць, вивчення права у процесі фахової підготовки студентів виступає передумовою розвитку їхньої правової культури, оскільки саме право, в контексті культурних цінностей, є знаряддям культури, яке сприяє точності знань і вмінь професійної діяльності. Студенти не вивчають правознавство в “чистому вигляді”. Правові знання переломлюються крізь призму психологічних і фізіологічних особливостей вікових періодів, з одного боку, а з іншого – “адаптоване” правове знання трансформується у межах методичної системи освітнього процесу. Саме через систему правової освіти здійснюється взаємодія з правовим знанням, яке сприяє розвитку правового мислення, мови, інтуїції, фантазії і почуття гармонії у процесі правової діяльності та практичного застосування правових знань у межах та поза межами навчального процесу. Звідси, правознавство як навчальний предмет є педагогічною проекцією права як науки. Тому формування правової культури особистості безпосередньо залежить від стану *правової освіти*.

Метою правової освіти є набуття певного кола знань, вміння використовувати отримані правові методи, розвиток правової інтуїції, виховання правової культури. М. Вовпенко окреслив основні завдання, що стоять перед правовою освітою будь-якого фахівця: 1) будувати правові моделі; 2) ставити правові завдання; 3) вибирати відповідні правові методи й алгоритми; 4) застосовувати якісні правові методи дослідження; 5) на основі правового аналізу формувати практичні висновки [6].

Аналіз досліджень з проблеми викладання правознавчих дисциплін у процесі професійної підготовки студентів засвідчив, що для досягнення означених цілей зміст правової підготовки має формуватися відповідно до спеціалізації випускника ВНЗ, тобто враховувати професійну спрямованість. Викладання права має бути побудовано так, щоб не лише студенти набули обсяг знань, необхідний для засвоєння інших дисциплін, а й систематично демонстрували на доступних прикладах можливість та необхідність використання методів для глибокого пізнання закономірностей реальних соціальних і виробничих процесів. Студент повинен побачити, як розширення його правових знань збільшує можливості глибокого й детальнішого проникнення у природу речей майбутньої професії.

ВИСВІТЛЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО

Викладене вище дозволяє сформулювати **висновок**, що правова культура – це складне інтегральне утворення особистості, яке ґрунтується на правовому пізнанні, правовій мові та мисленні, характеризує готовність і здатність набувати, використовувати й удосконалювати правові знання, вміння та навички у навчальній і професійній діяльності.

1. Національна доктрина розвитку освіти: довідк.-метод. вид. / Упоряд. Н.Б. Лосина, Б.М. Терещук. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 38–56.

2. Філософський енциклопедичний словник / Гол. ред. В.І. Шинкарук; наук. ред. Л.В. Озадовська, Н.П. Поліщук. – К.: Абрис, 2002. – 742 с.

3. Філософія: навч. посіб. / За ред. І.Ф. Надольного та ін. – К.: ВІКОР, 1997. – 584 с.

4. Вопленко Н.Н. Правосознание и правовая культура: учеб. пособие Н.Н. Вопленко. – Волгоград: Изд. ВолГУ, 2000 – 52 с.

5. Котюк В.С. Методика вивчення правознавства на соціально-гуманітарних факультетах вищих закладів освіти: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2000. – 20 с.

6. Дубровський В.О. Формування основ професійної культури вчителя правознавства: монографія / В.О. Дубровський. – Харків: Вид. ХНПУ, 2009. – 239 с.

7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: уч. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / С.Л. Рубинштейн. – СПб: Питер, 2006. – 713 с.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2012

УДК 371.4(470)(092)

Ольга Сеньків, викладач кафедри практики англійської мови
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИСВІТЛЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО

У статті показано, що світогляд К.Ушинського формувалася у великій мірі під впливом прогресивних ідей зарубіжних педагогів, зокрема німецьких, англійських, французьких. Автор доводить, що вивчення зарубіжного досвіду дало право вченому стати одним із перших дослідників зарубіжної системи освіти, серцевиною якою стала національна ідея.

Ключові слова: науково-педагогічна спадщина, зарубіжний педагогічний досвід, принцип народності, національне шкільництво.

Лит. 12.

Ольга Сеньків, преподаватель кафедры практики английского языка
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ОСВЕЩЕНИЕ ЗАРУБЕЖНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОПЫТА В ТВОРЧЕСКОМ НАСЛЕДИИ КОНСТАНТИНА УШИНСКОГО

В статье показано, что мировоззрение К. Ушинского формировалась в большой степени под влиянием прогрессивных идей зарубежных педагогов, в частности немецких, английских, французских. Автор доказывает, что изучение зарубежного опыта дало право ученому стать одним из первых исследователей зарубежной системы образования, сердцевинной которой стала национальная идея.

Ключевые слова: научно-педагогическое наследие, зарубежный педагогический опыт, принцип народности, национальное школьничество.

Olha Sen'kiv, lecturer of practice English department Drohobych State Pedagogical University by I. Franko

THE DESCRIPTION OF THE FOREIGN PEDAGOGICAL EXPERIENCE IN K. USHYNSKIY'S CREATIVE HERITAGE

In the article it has been shown, that the outlook of K. Ushynskiy was formed under the influence of progressive ideas of foreign pedagogs, especially German, English, French. The author proves, that the classic was one of the first researches of the foreign education and began its systematic study in the branch of native pedagogics. Therefore K. Ushynskiy put the beginning of the comparative pedagogics in Ukraine.

Keywords: scientific and pedagogical heritage of K. Ushynskiy, foreign pedagogical experience, comparative pedagogics, principle of nationality, national schooling.

Постановка проблеми. Вагоме місце в українській педагогіці займає постать Костянтина Ушинського, який став реформатором системи освіти, основоположником

народної школи, творцем глибокої, стрункої педагогічної системи, забезпечивши таким чином високий науковий злет і світову славу вітчизняної педагогіки в усіх її основних напрямках – у галузі новітньої